

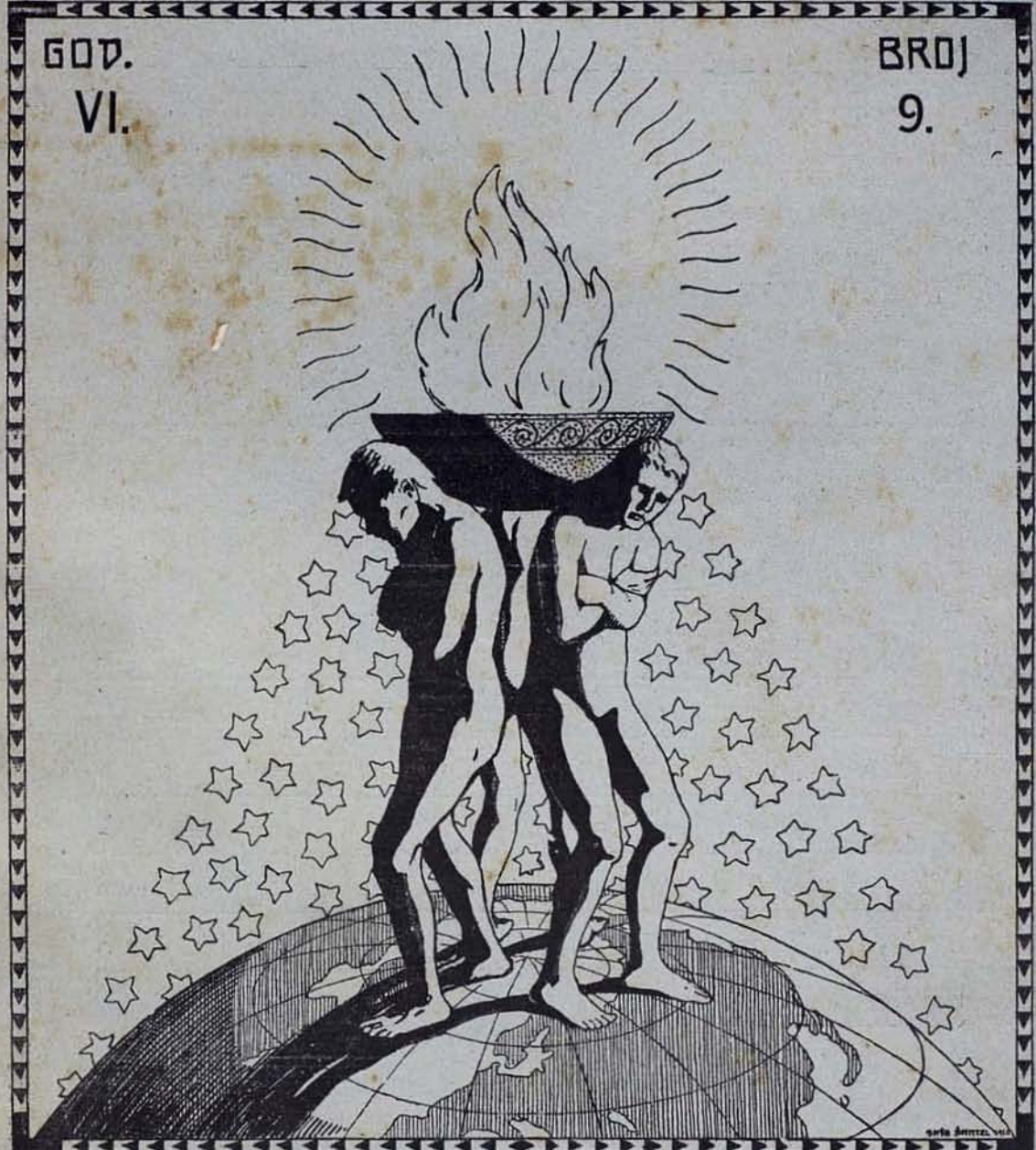
PICAN

NARODNA PROSVJETA

MJESEČNIK ZA ŠKOLSTVO, PROSVJETU I KNJIŽEVNOST.

GOD.
VI.

BR. 9.

VLASNIK I IZDAVATELJ:
HRV-UČITELJSKO DRUŠTVO NARODNA PROSVJETA ZA ISTRU U PRAZINU

SADRŽAJ:

Jačajmo školu! Prof. Fr. Novljan. — O daljem usavršivanju učitelja u nastavnom jeziku, piše Dr. M. Tentor. (Konac). — **Antropogeografija Istre**, prof. Nikola Žic. — Hrvatski školski muzej u Zagrebu, piše prof. Zvonimir pl. Doroghy (Pazin).

Književni prikazi: Spomen-listak. — Pet knjiga Društva sv. Jeronima. »Mladi Hrvat«.

Vijesti iz pokrajine: Poljodjelski učiteljski tečaj u Pazinu. — Naša učiteljska škola. — Biskupa Dobrile stogodišnjica rođenja. — Neka se ispravi.

Lične i školske vijesti: Odlikovanja. — Učiteljska imenovanja. — Teška žalost. — Dvadesetpetgodišnjica službovanja.

Razne vijesti: Dalmatinsko učiteljstvo za poboljšanje svojih plaća. — Uređenje učiteljskih plaća u Češkoj. — **Omot.**

Onu gg., koja nam duguju bud članarinu bud pretplatu, molimo najuljudnije, da se odazovu svojoj dužnosti, te nas ne stavljaju u nepriliku. Naši računi iskazuju lijepi aktiv, a sasvimtim naš dug kod tiskare i „Istarske posu-
jilnice“ dosta je velik. Krivnja je na onima, koji redovito ne plaćaju. Zaostalu članarinu odnosno pretplatu bit ćemo prisiljeni sudbeno tjerati.

SOD.
VI.

BR07:
9.

Narodna PROSVJETA

Mjesečnik za školstvo, prosvjetu i književnost

STLjg.

Vlasnik i Izdavaatelj: „Hrv. učiteljsko društvo „Narodna Prosvjeta“ za Istru u Pazinu“.

Uredništvo nalazi se u Roču (Istra), kamo je slati sve rukopise, a pretplata nekā se šalje Ant. Opašiću, učitelju u Pazinu.   Godišnja cijena 5 K.

Jačajmo školu!

Prof. FR. NOVLJAN.

Narodni je zastupnik prof. Spinčić na taboru kod sv. Mihovila u Kastvu s ponosom istaknuo, da se je naše školstvo kroz ovo četrdeset godina tako razvilo, da imademo oko tri stotine učitelja i učiteljica. Istina je, da je naše nastojanje oko izgradnje školstva u širinu postiglo znatnih uspjeha, ali u dubinu nije jošte niti zarilo. Dužnost nam je sada i u tom pogledu učiniti, što učiniti možemo.

Nije tome davno, tužio mi se seljak neki: »Kod nas je već preko četrdeset godina škola, a još se od nje nikakve koristi ne vidi!« Isto tako mi se tužio župnik vrlo pokvarene župe: »Vidite, školu imamo već šesnaest godina, a ništa nije uplivala na taj narod.« I sam poznam mladiće, koji su i tri i četiri godine išli u školu, a nijesu naučili niti čitati i pisati. Dakako da iz ovih pojedinih slučajeva ne možemo zaključivati na općenitost, ali kad pomislimo, koliko naš seljak čita knjiga i novina, a kako u nekim krajevima moralno propada uza svu školu, moramo se silno zamisliti. Ogladajmo ranu, pa odmah potražimo i lijeka!

Škola nije izrasla na našoj narodnoj njivi, već je to iz tuđine done-sena biljka, koja se kod nas do dana današnjega nije aklimatizirala. Seljak naš živi životom tjelesnim, brine se za svoj svagdašnji kruh, pa se je prema tome u tom smjeru i razvio. Duševni život podržavala je crkva, ali čovjek se upravo mora zgroziti, kad vidi, kako velik dio našega naroda mehanički obavlja

D 10
1984 0-16-B

svoje vjerske čine, a kako nauku sv. vjere upravo materijalistički shvaća. Taj mehanizam i materijalizam strašno povećava alkoholizam, pa nije čudo, da ona nježna biljka — škola, koja traži dušu djeteta i naroda, u takvoj atmosferi gine. Učitelja ubija prenatrpanost škole, neuredan polazak i — čitanke, koje su sastavljene, čini se, samo za to, da u mladeži već za rana uguše svaku ljubav do knjige, pa hvalimo Bogu i ljudima, koji su se za to pobrinuli, da se već jednom priređuju nove. Djeca ostavljaju školu s navršenom 12. dotično 14. godinom, baš u doba, kad bi im pouka najviše koristila. Mjesto škole djeluju od sada na njih krčme, plesovi, »dobri« prijatelji te »iskusni« ljudi. Sve dobre klice, koje u školi nikoše, uguši korov života.

Vojništvo turne mladiću opet pero u ruku, a gdjekada i knjigu. Duševni život našega čovjeka sličan je valu, koji se diže od prve do dvanaesté godine, od 13. do 21. pada, pak se od 21. do 24. opet diže, ako je mladić kojom srećom vojnik; od svršenoga vojništva pada taj val sve do vjenčanja, da se od onda do smrti vuče krivudastom vodoravnom crtom, ako se ne desi kakav izvanredan slučaj. Budući da se prosvjetno pojedinci ne dižu, ne može se ni čitav narod dići, a kako smo uvelike izloženi lošim uplivima drugih naroda, koji k nama dolaze poradi zabave, nije čudo, ako moralno padamo.

To treba popraviti!

Ponajprije valja našu narodnu njivu prirediti za tu importiranu biljku: poučimo narod, koju zadaću ima škola i probudimo u njemu ljubav do prosvjete. Iz te ljubavi niknut će želja za savršenstvom. To ćemo postići roditeljskim sastancima. Krivo bi mislio, koji bi držao, da će par predavanja preporoditi narod i školu posve utvrditi. »Od jednoga udarca dub ne pada.« Neki mi se je seljak o tome zgodno izrazio: »Mi smo seljaci,« kaže »kao sito, koje ne drži vode, ali ako ga neprestano močite, uvijek ima nešto vode u sebi; znanje nam prolazi kao kroz sito, ali ako svakotoliko nešto čujemo, uvijek nam bar nešto ostaje.« Ja sam pak uvjeren, da bismo stvorili divan narod, kad bismo mu dušu neprestano prosvjetom zalijevali. Roditeljske bi sastanke trebalo držati vrlo promišljeno po stalnom programu, koji bi trajao više godina. Samo se sobom razumije, da bi program valjalo izraditi prema mjesnim prilikama. Ovdje navodim primjer za šest godina:

I. godina.

1. Škola i dom. 2. Odgoj djevojaka. 3. Najveći neprijatelj naše djece (alkohol). 4. Dijete iza škole.

II. godina.

1. Majka uzgojiteljica. 2. Otac uzgojitelj. 3. Rođaci uzgojitelji. 4. Upliv sredine (milieu).

III. godina.

1. U zdravom tijelu zdrav duh. 2. Čistoća pola zdravlja. 3. Rad jača tijelo i duh. 4. Umjerenost.

IV. godina.

1. Moć prosvjete. 2. Knjiga i pismo. 3. Račun i život. 4. Znanje i gospodarstvo.

V. godina.

1. Vrijednost istine. 2. Laž i uzgoj. 3. Ljudi među sobom. 4. Značaj.

VI. godina.

1. Škola i razvoj pojedinca. 2. Škola i razvoj naroda. 3. Vlastitom silom. 4. Složnim silama.

Četiri su sastanka, za svako doba godišnje po jedan, kao četiri stožera, oko kojih se one godine vrti saobraćaj škole i doma. Razmake među njima ispunio bi učitelj time, što bi glavne misli prigodice na specijalnim slučajevima pobliže razlagao. Svaki je sastanak samostalna cjelina, a sva četiri čine cjelinu višega reda, koja je opet dio cjeline još višega reda. Krpe, pa i najljepše bile, ostaju samo krpe male vrijednosti, a mi želimo imati potpuno odijelo, koje dakako ne može biti iz jednoga komada. Vrijeme od šest godina čini mi se toga radi podesno, što dijete ide šest godina u školu, barem bi moralo ići, pa dok dijete prođe svoju školu, prošli bi roditelji roditeljsku školu. Roditelji ne bi na tim sastancima smjeli ostati pasivni, nego bi morali i aktivno sudjelovati. Tako bi oni postali suradnici učitelju, pomagali bi sami izgrađivati naše školstvo. Malo po malo uspostaviti će se harmonija između škole i doma, razvit će se prava naša narodna škola.

Budući da naš narod imade svoju prastaru slavensku i kršćansku kulturu, dužnost nam je na njoj graditi, ako želimo postići pravi uspjeh, a to ćemo samo onda moći, ako potpuno upoznamo dušu naroda svoga. Tu nas čeka veliki rad, jer je do sada malo ili ništa učinjeno. Roditeljski će nam sastanci s vremenom dati dosta prilike za to, samo treba, da otvorimo srce i dušu svoju. Tko bi danas pregledao visinu, do koje bi se naš narod podigao, kad bismo desetak godina ovake sastanke savjesno po svim školama u Istri obdržavali?

Djelovanje škole ne smije prestati, kada dijete ostavi školske klupe. Toga radi valja uvesti mladenačka društva, koja mogu biti uređena ili kao patronati ili kao samostalne zadruge.

Gdje opstoji prosvjetno društvo za odrasle kao čitaonica, pjevačko društvo, sokol itd., može se u njemu izabrati pododbor, koji će se brinuti za mladež: vršiti patronat. On će se starati, da se u društvu uredi posebna či-

taonica za mladež s omladinskim listovima, knjižnica s omladinskom literaturom, razgovori, predavanja, zabave itd. Sve što čitaonica pruža ili bi morala pružati odraslima, priredio bi patronat mladeži, ali sve prema duhu i razvoju njezinom. On skrbi i za financijalnu stranu uredbe tako, da mladež uživa te blagodati badava ili uz mali doprinos. Pjevačko društvo može opet prema svojoj namjeri urediti mladenački pjevački zbor, a Sokoli već i sada vježbaju sokolski pomladak. Svako društvo moglo bi tako u svom djelokrugu odgajati omladinu za sebe i za narodnu stvar. Politička društva kao i društva, koja stoje na stranačkom stanovištu, ne bi se ni pod koju cijenu smjela u to upuštati, jer je vrlo pogibeljno, ako se mladež jednostrano razvija ili prerano zapada u stranačko ropstvo. Mladić neka se najprije razvije u potpunoga muža, djevojka u potpunu ženu, a onda neka iz uvjerenja otvoreno kao potpuni ljudi stupe u stranku, za koju znadu, da je narodu najkorisnija.

Drugi način je autonomna organizacija omladine. Tu mladež pod vodstvom učitelja ili kojega drugoga iskusnoga i požrtvovnoga rodoljuba osniva samostalno društvo, izabere odbor između sebe i vodi sve društvene poslove. Učitelj je tu samo savjetnik i duševni vođa.

Neki preporučuju taj način, jer se tako mladež za rana uči samostalnosti, malopomalo privikava se društvenomu i parlamentarnomu životu, što je veoma važno za budućnost naroda, općine, provincije i države, u kojoj je uvedeno sveopće pravo glasa. Priznati pak moramo, da će ta vrst organizacije uspjeti samo ondje, gdje je stariji, vrlo iskusan i sposoban učitelj, koji mladež u dušu pozna, pa je zna zgodno po pravom putu voditi, a da nigdje ne krnji autonomije društva. Česi su razvili treći tip takve organizacije, koja je neka smjesa prvoga i drugoga: organizaciju vodi mladež uz aktivno sudjelovanje odraslih, naročito učitelja.

Omladinska su društva nastavak rada u školi, ali nikada ne smiju poprimiti školski oblik; neposrednom su pripravom za život, ali životne gorčine osjetiti ne smiju. Budući da učitelj mladež najbolje pozna već iz škole, ima ljubavi do nje, a pedagoški je naobražen, morao bi u takvom nastojanju oko usavršavanja mladeži voditi glavnu riječ, ali sigurno će mu pomoći svećenik kao i ostala inteligencija. Ta bi društva, bila ona u prvom, drugom ili trećem obliku, imala nastojati, da se mladež vlastitom silom razvije u valjane muževe i žene. Kako se sila očituje u radu, neka ta društva rade, neka oživotvore misli, koje roditeljski sastanci iznose i raspravljaju. Dakako da bi svemu valjalo dati oblik lahke plemenite zabave, duh mladenačkoga nevinoga veselja, žara i zanosa neka zadahne čitavo društveno nastojanje.

Roditeljskim sastancima i mladenačkim društvima probudit će se rad škole, probudit duševni život naroda; razvit će se njegove sposobnosti, talenti će doći na javu, a ne će propadati, kako na žalost propadaju danas. Alkoho-

lizam bit će u klici ugušen, a naše narodno gospodarstvo razvit će se i procvasti u svim granama. Onda ne će nitko moći napisati »tužna sirotica Istra«, jer će svaki vidjeti, da je Istra srećna i bogata, budući da u njoj živi prosvjetljen, plemenit i srećan narod. Učitelji, to je u našim rukama i našim srcima, bistro gledajmo u taj svoj cilj, smjelo stupajmo naprijed, pomoć će nam svi pravi rodoljubi, pa ćemo sigurno uspjeti! Jačajmo školu, jer jačajući nju jačamo sebe i gradimo čvrste temelje boljoj budućnosti naroda našega.

O daljem usavršivanju učitelja u nastavnom jeziku.*)

Dr. M. TENTOR.

(Konac).

Učitelj bi trebao poznavati i rezultate istraživanja u historiji jezika i riječi. Ovo je znanje — osobito za nas čakavce — usko vezano s dijalektologijom.

U čitanci ćemo čitati: zimus, ljetos, jutros, noćas, danas, pa ćemo kod toga imati upozoriti, da to znači: ovu zimu (ove zime), ovo ljeto, ovo jutro, ovu noć, ovaj dan. Nadalje ćemo reći, da je ono **s** stara pokazna zamjenica, koju je danas istisnula zamjenica ovaj, ova, ovo. Spomenut ćemo, da se ta stara zamjenica i danas čuje u onoj vrlo staroj crkvenoj pjesmi: U se vreme godišća (u ovo vreme . . .), a onda treba opozoriti, da je ta zamjenica i danas sačuvata u jednom dijelu našeg naroda (čak.): sega jutra. Kod veće djece (u srednjim školama) reći ćemo, da je ta postpozitivna zamjenica izgubila nešto od svojega pokaznog značenja, kao što je njemačko *der, die, das* najprije pokazna zamjenica, a onda i član (spolnik). Takav postpozitivni član (spolnik) ima bugarski jezik (taj, ta, to). Time nam ono »zimus« i sl. postaje bliže (i umu i srcu).

Tako ćemo kazati, da je junakom, ljudem itd. stari dativ, da se tako i danas govori kod čakavaca (u jeziku naše djece), da tako svaki dan molimo u očenašu: i otpusti nam duge naše, kako i mi otpuštamo dužnikom našim.

Čitat ćemo n. pr. u Preradovićevu Mujezinu:

Podigne se mirno i niz stube grê,
Bol u srcu noseć kao junak, koj
Ne predòbi vruga bijuć boj

te ćemo reći, da ono »vrag« u značenju neprijatelja, dolazi u starije doba, da je i današnji slov. sovražnik istoga korjena i značenja.

Znamo, da se kod štokavaca mnogo upotrebljava aorist, rjeđe, imperfekat, dok kod čakavaca toga nema. Ali kad budemo djeci govorili o značenju tih dvaju vremenâ, reći ćemo im, da smo i mi čakavci jednoč tako govorili, da i štokavci malo po malo gube te oblike — najprije imperfekat, a onda

*) Ova je radnja nastala u povodu njem. literature o tom predmetu (osobito Wilke i spomenuta radnja pisca ovih vrstâ).

aurist. Upozorit ćemo ih, da i mi čakavci imademo još danas po koji oblik ovih vremena, n. pr. valjda u sviju čakavaca jedan jedini oblik imperfekta za sva tri lica i oba broja, a to je »beše«, i to samo u posebnoj sintaktičkoj upotrebi: beše ti učinit, beše vam, beše njim. (Ova sint. upotreba za »bješe« ima i u štok. i ako toga nema u Maretićevoj gramatici, n. pr. Daj mi, grle, jedno zrno. Ne dam, grle, nijednoga — bješe brati, a ne spati, — ja sam brala, nijesam spala.) U Dubašnici sjetiti ćemo djecu na oblike à la hojahomo itd.

Ili ćemo imati prilike, da kažemo, zašto glagol donijeti nema prez. donijem (kako bi koje dijete reklo analogijom prama umjeti), već donesem. Upozorit ćemo ih na staro redovito, a i danas rijetko štok. donesti, dok je čak. samo donest. Reći ćemo Kastavcima, da se taj glagol upotrebljava u štok. samo složen: donijeti, odnijeti, ponijeti, zanijeti, unijeti, iznijeti itd., a prost samo u jednom stalnom slučaju: kokoš nese jaja (a i tu je štok. običnije: kokoš nosi jaja). Rekoh, da ćemo osobito kastavsku djecu upozoriti na to, jer je kod njih sasvim običan glagol nesti u prostom obliku (on nese drva, knjigu itd.).

Štokavski mjesto dvije stotine kaže se i dvjesta. To će »dvje« biti čudno. Reći ćemo, da je to ostatak duala, koji je i danas sačuvan n. pr. u Kastvu: dve leta itd.

Gen. pl. rùkû, nògû upotrebljava u štok. i za lok., a to čujemo i danas u čak.: v rukuh,

Štok. se kaže osim grčkoga jevtin i cijene, pa ćemo upozoriti na stare adverbe (i lokale) na e: lane, gore, blaze itd.

Štok. snaga znači jakost, a čak. čistoću, ali ćemo reći, da i danas još osjećamo, da su ta značenja morala prije biti zajednička i jednima i drugima; i danas se čak. to osjeća barem u ovom primjeru: ka snagà si ti (kakav si junak).

Isto će tako otočanin imati sasvim drugi pojam, kad čuje riječ »junak«; njemu to znači slugu, a štokavcu jakoga čovjeka. U takvoj ćemo prigodi reći, da je ta riječ istoga korjena sa staroslovenskom riječju »junost« (djeci što služe misu glagolašima spomenut ćemo onu: vnidu k oltaru božjemu »k Bogu veselećemu junost moju = introibo ad altare Dei . . .). Dakle »junak« znači u početku mlada čovjeka, a mlad je čovjek obično i jak (tako se razvilo u štokavaca značenje riječi junak = heroj). Ali je s druge strane istina, da u službu ide mlad čovjek, a ne starac, i tako je od mladića postao sluga *κατ' ἐξοχήν* (kat' egzohen). Najbolja paralela ovome čak. značenju jest: devica (djeвица) u značenju sluškinja, a isto tako dubrovačka djevojka je samo sluškinja, dok Mädchen (i uopće neudate ženskinje) znači djevojčica.

Tako »mali« na brodu postade posebna služba, bez obzira, je li to »mali« ili »veli«. Tako je nekako s našim »piccolo« u modernim kavanama.

Ako budemo ovako doznali sve faze i peripetije pojedinih riječi, ne ćemo krivo shvatiti, kad čujemo: hljeb i kruh. U štok. obje riječi imaju isto značenje, samo što je hljeb istočnija, a kruh se govori u zapadnom dijelu našega naroda. U čakavaca je hljeb, hljebac, hljepčić posebna vrsta kruha. Interesantno je, da je to valjda najstarije značenje, jer je riječ hljeb imala to značenje u pradomovini slovenskoj, iza Karpata, budući da je ta riječ nastala od germanske Laib.

Ako nam nije poznat dijalekt, ne ćemo shvatiti dijete, kad nam čakavski kaže »stid«: kod njega je to »studen«, a kod štokavca (i učitelja) — »sram«. Ali ćemo ipak napomenuti, da imaju i štokavci u onom čak. značenju riječi, što su od istoga korjena: studen, stinuti (krv).

Opet ne ćemo se sporazumjeti, kad čujemo riječ suknja; čakavski znači donje odijelo u žene, a štok. gornje (slov. u muškaraca). Ovom prilikom možemo reći, da je čak. barhan arapski barrakān, srednjegornjonjemački barchant, a kroz mađarski medij bársony imademo štok. baršun.

Uopće treba da pazimo na sinonima i homonima u knjiž. jeziku i dijalektu.

Dijete će reći rujen, a to nije današnje štok. rumen (crven), već žut isto što i slov. rumen. Ali ima traga tom čakavskoslov. značenju i u štok. nar. pjesmama: kadgod rujno vino ne dolazi u smislu crveno, što ćemo kod čitanja takvog mjesta i spomenuti.

Treba da poznamo etimologiju i dijalektologiju, hoćemo li, da se držimo pravila, da treba djecu vježbati u jeziku iznoseći srodne riječi. N. pr. svakome je jasno srodstvo riječi: zreti, nazreti, prezreti, obazreti se, ali je malo dalje: prezir, prozor, pozor, nazor, zora, i filoz. zor. Ili drugi primjer: reći, proreći, proricati, prorok, naricati, ureći, urok. Ili stari »vedeti«: pripovjediti, zapovjediti, ispovjediti (ček. — eti: povedet), nevješt, nevjesta (nepoznata), u Opatiji »vej (imper.) si ga vrag (ili koji bolji primjer), slovenski vem, češki vim, a i (Rig —) Vede (svete knjige bramanske) što znači znanje.

Čitajući naša starija književna djela naći ćemo arhaističnih izraza, pa zato moramo i na to svratiti pozornost djece. N. pr. u 8. pjev. Osmana: cijec tvê vjere krepke toli — v'jek ćes živjet, Dubrovniče. U toj Gundulićevoj rečenici imamo: cijec, vijek, toli i knjiž. tvê, čega danas nema u živom jeziku.

U narodnoj pjesmi čitamo: I krstove od časnoga dreva. Tu ćemo reći da već u starije doba imademo: drvo i drevo (kao i popel — pepel), pa i danas u čak. »Dreva« (drijeva) znači u dubr. liter. »brodovi« kao talij. i legni. Riječ »drevo« je ovdje arhaizam, kojih imade dosta osobito u nar. pjesmi, pa ćemo reći i zašto.

U narodnoj ćemo epici čitati, gdje junak doziva »ljubi svoju«. To je danas neskloniva riječ, a znači najprije apstraktno ljubav, a onda ljubovcu

(kao što je »sluga« imalo biti najprije u značenju službe, a onda je dobilo značenje »onaj koji služi«). Današnja riječ ljubav glasila je u starom jeziku na — **i**, a tako i crkva (crki) (kosi padež ljubv —, crkv —). Prama osnovi glasi današnji nominativ: ljubav, a isto i čak. crekav. Stari nominativ kao ono gore u pjesmi imademo danas u Vrbniku: lokŭ (lokva), smokŭ (smokva), a i drugdje (i slov.) kri (-krv).

Doći će nam riječ plesati u značenju gaziti, pa ćemo reći, da je to stara riječ, a i današnja se riječ plesati u značenju tanzen izgubila u štoka-
vaca, gdje se kaže igrati.

U Cresu ćemo čuti za djevojku, koja ponosito stupa, da »se šeće«, pa ćemo reći, da ta riječ u tom značenju dolazi u veoma starim spomenicima našega jezika.

Kod ovakih prilika reći ćemo, kako se jezik mijenja, kako jedne riječi iščezavaju, a nove nadolaze; a možemo reći, zašto neki jezici postase mrtvima (jer se u svom aristokratizmu ne obazirahu na živi govor naroda, na dijalekte).

Nadalje pojedine će nas riječi uputiti u mnoge strane naše kulturne povijesti.

Zajedničke riječi hrv. narječjima i slov. jezicima dokazuju nam, koje su kulturne forme bile svima poznate još u zajednici:

ječam, žito, pšenica, proso;
mlin, kvas, tijesto;
bob, grah, leća, sočivo;
orati, brazda, sijati, žeti i kositi;
kosa, srp, motika;
prelo, tkanje, vreteno, krosna;
stan, dom, dvor, prag, stijena, okno, vrata;
mač, štit, strijela, koplje.

Vidjet ćemo iz nekih riječi, da smo već u pradomovini bili pod utjecajem Germana (penez od pfening, knez od kuning) a isto i malo i kasnije, ali još u doistoričko doba za nas (pop, crkva).

Doznat ćemo, da se padavici kaže bolest sv. Valentina po pučkoj etimologiji iz fallend(e Krankheit).

Riječ lovrata i mnoga druga dokazuju nam, da smo na ovoj obali Jadrana bili prije Mlečana, dok je ovdje vladao neki romanski dijalekat, koji nije bio lat., i ako se govorilo **ua** i **t** (mletački **o** i **d**). Ali je to narječje imalo već spolnik (l). Dakle: I aurata — hrv. lovrata, a mletački orada. Ovako se je spolnik srastao s riječju i u lumbrela. Riječ žakan (bogoslovac) i lavabo dokazuju nam utjecaj crkve: prva riječ je lat. diaconus, a lavabo je futur od lavare iz crkvenih obreda, što je onda apstrahirano za pojam umivaonika. Još bolje pokazuje nam to riječ »divizerun«, što u Cresu označuju za darmar,

a to je početak one često ponovljene rečenice u velikoj sedmici (u veliki četvrtak), kada se oltari riješe svoga nakita: *diviserunt vestimenta mea et super vestem meam miserunt sortes.*

Riječi kršćanin — hrišćanin, Bizant — Vizant, barbarin — varvarin, Atena — Atina, (Homer — Omir) svjedoci su nam one naše nesreće, da smo se rano našli na raskršću između Istoka i Zapada, dok nam koludrica i mostir (manastir) pokazuje doba, kad smo bili, i Hrvati i Srbi, pod bizantskim (grčkim) utjecajem.

Učitelj dakle treba, da pozna stare forme i izraze, 1. da ih uzmogne protumačiti, 2. da djeca shvate današnji jezik, koji se je postepeno odatle razvio, 3. da se oživi obuka pokazujući, kako u jeziku imamo starine, koja i danas žive, 4. treba da se pojedine riječi i pojmovi tačno razlikuju, 5. da se djetetu pokaže, è njegovo narječje nije nešto pokvareno, već da je to u mnogočem stari jezik, 6. i time budi osjećaj uvažavanja i solidarnosti između zastupnika pojedinih dijalekata, a poređujući naš jezik, kao što je to uvedeno u više razrede gimn. u Hrvatskoj, s ostalim slav. jezicima, budi se osjećaj opće slavenski (kastavski j a z spomenut će nas na negda još uže srodstvo sa Slovencima).

Ovakva je obuka u školi samo prigodice, nema zato posebnoga sata, ali će ovim postupkom unijeti više života u gramatičku nastavu.

Učitelj može da interesira učenike i time, što im nastoji protumačiti njihova prezimena. Ako se netko zove Mohorić, to dolazi od sv. Mohora, Kalac od tkati, Velčić od Vek (Vuk) = Vučić. A ime Blečić germanska je riječ Fleck (krpa) u hrv. deminutivnoj formi. (f postaje u nas b, kao i v: bigec — wie geht's, bosoktar — was sagt er — wos sogt er).

Ovim postupanjem budimo interes, pokazujemo, kako je u početku bila riječ oznaka konkretne stvari, predodžbe, a onda pojma, kako se značenje mijenjalo. To je dakle put od stvari k formi, to je razvijanje pojma. Historija jezika dakle nije cilj, već sredstvo, da se jezični osjećaj probudi, i da djetetu jezik omili. Jednom se reklo: svaki učitelj mora biti prirodoslovac, a sada treba tome dodati: svaki učitelj neka bude i filolog.

Ovim načinom priučavamo dijete, da pazi na riječi, na njihovo značenje. Riječ mu ovime dobiva više sadržaja, ona postaje vrijednijom nego li mu je dosele bila. Koliko li se nesreća ne dogodi radi nepromišljenih riječi?

Dijete se uz ovakav uzgoj uči poštivati riječ, obuzima ga neki sveti strah pred svakom riječi, nije nepromišljen.

E. Wilke kaže: Die rechte Achtsamkeit auf die eigenen Worte, die aus ihrer genauen Kenntnis hervorgeht, wird auch dazu führen, die Worte anderer genau zu prüfen. Wer seine eigenen Worte mit Bedacht wählt, der sieht genau zu, wie sie andere wählen, der sucht beim Hören und beim Lesen

immer wieder nach dem Sinn, der hinter dem Worte stecken muss, und empfindet es unangenehm — wenn er vergebens sucht, wenn er leere Worte aufnimmt.

Jezik razvija i povjesni osjećaj: dijete upozna, da je i jezik nešto, što je postalo i uvijek postaje, da je nešto, što nas veže sa prošlošću, koju su gradile cijele generacije.

Reći će možda tko god, da se od učitelja previše zahtijeva. Ali ovo nije tako strašno, jer se ne traži, da učitelj znanstveno ispituje jezik, dijalekte, historiju jezika i etimologiju, već da se ima uputiti u rezultate istraživanja u tim disciplinama. A nuka ga na to i školska knjiga, u kojoj treba da bude štiva u dijalektu, listina, jez. spomenika (ped. encikl. s. v. Jezikoslovna obuka strana 563.).

Učitelj će i sam što god u ovom smislu ponijeti odsele s preparandije, zatim će doći među narod, te će se upoznati s njim i s njegovim jezikom, a poznavat će i otprije svoje domaće narječje, čitat će stare pisce (djela: Jeđupku, Suze sina razmetnoga, Osman), pazit će na jezik svoje djece, pratit će i rezultate domaćih filologa. — A osobito će kod nas čakavaca biti zahvalan takav rad, jer je čakavski govor jedan od najinteresantnijih dijalekata u cijelom slavenstvu. Upoznat će u njemu mnogo arhaizama, koji nas vode u pradomovinu slavensku, vidjet će, da je čak. akcenat gotovo jednak ruskome, da je on najbliži praslavenskome, uvjerit će se, da s pomoću čak. naglaska može vrlo lako zaključiti, kako treba da naglasi koju štok. riječ, jer vrijedi pravilo, da mlađa (štok.) akcentacija ima uzlazni akcenat za jednu slovku dalje od kraja nego što je čak. silazni akcenat: nogà — nòga, rùkà — rùka, nepràvda — nèpràvda, učitelj — učitelj, govōrim govōrīm itd.

Da se usavršimo u prakt. poznavanju štok. govora, čitat ćemo nar. pjesme, pripovijetke (Vuk, Ljubiša, Vrčević, Matica hrv.), što ih imademo da čitamo i radi drugih razloga: u tom blagu živi davnašnja narodna duša i prošlost. Kako pak nesumnjivo postoji neka paralela među razvitkom općim i individualnim, a rečene su umotvorine upravo produkt djetinjstva narodnoga, i toga radi će one biti najprikladnije, da urese i pouče mladu dušu u novim koljenima narodnim (J. Milaković, p. encikl. str. 619.). Zatim bi imao učitelj marljivo da čita »kralja omladinskih pjesnika« u našem narodu hrvatskom i srpskom, Zmaj Jovana Jovanovića (Čika-Jovu). Dr. M. Šević u Ped. letopisu slov. školske Matice X. sv. Ljubljana 1910. str. 25. kaže o Zmajevoj dječjoj poeziji: ona nam vaspitava omladinu estetičnosti i moralnosti, a naročito još, uči je jeziku i izrazu. Dječje su pjesme Zmajeve izišle dosad u ovim zbirkama:

1. Čika Jova Srpskoj deci, izdala Srpska književna zadruga u Beogradu 1899. — Drugo, promijenjeno izdanje s dodanim kasnije štampanim pjes-

mama čika-Jovinim izišlo je 1909. izdanjem knjižarnice Rajkovića i Čukovića u Beogradu.

2. Čika Jova Srpskoj omladini, pesme za stariju decu. Izdanje Srpske književne zadruge u Beogradu 1901. Obje su ove zbirke ilustrovane, a manje, neilustrovano, ali vrlo lijepo opremljeno izdanje (oko 140 str.) izdalo je društvo »Zmaj« u Srijemskim Karlovcima pod natpisom Srpčadi svoj i svuda za ciglih 20 potura (helera). Sve su ove knjige štampane u više od 30.000 primjeraka (proredio ih Dr. Šević).

Preporučio bih i čitanje čitanaka za srednje škole u Hrvatskoj, jer su akcentovane. Uz spomenutu najbolju gramatiku (veliku) našega živoga jezika od prof. Dr. F. Maretića, imademo za sada najbolji praktički rječnik Broz-Ivekovićev, dok je za hist. jezika veliki akademijski rječnik (do riječi Moračice), a za etimologiju slav. jezika: Slav. etymologisches Wörterbuch von Dr. Erich Borneker, Prof. an der Universität in Breslau (dosele do riječi kandilo, str. 480.)

Već više vremena srpska kralj. akademija u Beogradu sakuplja materijal za veliki rječnik, koji bi imao odgovarati svim potrebama današnjega vremena (ima već preko milijun listića). Ne bi bilo sgorega imati i Rožičeve barbarizme i Dr. N. Andrića: Branič jezika hrvatskoga.

Često smo tijekom ovoga razlaganja podupirali svoje tvrdnje i želje iznoseći pedagoške razloge, a sada dopustite, da završim ove svoje vrste riječima dvaju mislilaca, i to Gompera, koji reče (das hum. Gymn. 1908. 3 Heft p. 20): Auf diesem Wege (t. j. prevođenjem i poređenjem) wird der Neigung aller Flachköpfe entgegengewirkt, mit blossen Worten zu hantieren, ohne jemals ihren Gehalt (wie es die Engländer so schön ausdrücken) zu realisieren. Die Zahl der Toren, für welche die Worte Münzen sind, wird verringert, jene der Einsichtigen, für die sie Rechenpfennige abgeben, wird vergrößert, i riječima našega Prerada:

Ljubi, rode, jezik preko svega,
U njem živi, umiri za njega,
Bez njega si bèz imena,
Bèz djedôvâ, bèz unûkâ,
U prošasti sjena puka,
U budúće niti sjena.

Antropogeografija Istre.

Prof. NIKOLA ŽIC.

VII. Zaključak.

Priroda je Istri škrtom rukom dijelila darove. Njezino je žiteljstvo bez sumnje obilatije obdarila. Ipak je danas općenito stanje žiteljstva u Istri prema njegovim prirođenim sposobnostima znatno nepovoljnije od onoga, koje zemlja dozvoljava i pruža.

Tomu je uzrokom cijeli niz činjenica, koje dobrim dijelom imaju svoj korijen u davnoj prošlosti, u historijskoj tradiciji. Pokušajmo da ih nađemo.

Prvo je nepismenost. Evo nekoliko brojaka iz statistike:

u kotaru	analfabetâ (ne računajući amo djece, kojoj je manje od 6 godina) ima:			od djece, koja su dužna polaziti školu, doista je polazilo samo:		
	1880.	1900.	1910.	1871.	1880.	1900.
Kopar	76 ⁰ / ₀	54 ⁰ / ₀	46 ⁰ / ₀	35.2 ⁰ / ₀	40.6 ⁰ / ₀	56.2 ⁰ / ₀
Krk	{ 63	{ 48	32	{ 31.8	37.5	52.3
Lošinj			40			
Pazin	88	77	50	14.8	20.9	37.0
Poreč	80	65	60	45.3	45.3	45.6
Pula	60	41	35	56.8	49.9	60.1
Volosko	76.5	49	32	24.1	40.8	60.2
Rovinj (grad)	47	27	25	35.2	66.7	62.8
Istra	74	54	40	37.4	43.3	54.0
Trst s kotarom	29.5	14	?	50.6	58.4	74.5

Ovom pregledu dosta je dodati samo jedno: statističke brojke doista svakomu pokazuju veoma nepovoljno kulturno stanje, ali faktično stanje još je zapravo gore, jer je općenito poznato, da nije pismen svaki, koji je pohađao osnovnu školu. To se najbolje opaža u gradovima, gdje škole opstoje odavna i povoljan je u njima polazak, a ipak broj analfabeta nije nikako malen: u Puli ne znaju čitati ni pisati 32⁰/₀ građana, u Rovinju, Piranu i Kopru 37—38⁰/₀, u Vodnjanu pače 40⁰/₀, a i u samom Trstu ih je 25⁰/₀, dakle je četvrtina žitelja nepismena! U tršćanskoj okolini su prilike mnogo povoljnije. U Istri je na selu među muškim svijetom manje analfabeta nego među ženskim: na pr. u pazinskom kotaru od muškaraca su pismena 22⁰/₀ a od žena 12⁰/₀; u primorskim gradovima većinom obratno: muškarci se veoma rano odbiju od kuće i škole u svijet kao ribari ili pomorci ili pak lutajući dangube po gradskim ulicama, a ženska čeljad ima više volje i prilike da se obrazuje.

S nepismenošću je u svezi neukost, praznovjerje, koje u Istri još svuda cvate i daje svoje žalosne plodove. »Die geistigen Qualitäten sind aber keineswegs so gering« (Krebs: Istrien, str. 129.). Lijepa duševne sposobnosti krije u sebi narod po Puljštini, samo ih vježbanjem duha treba jedva probu-

diti, kao što su već probuđene i u Hrvata i u Talijana na Kvarnerskim otocima, gdje žiteljstvo svojom inteligencijom nadvisuje većinu ostaloga na poluotoku. Sadašnje se prilike razviše iz pasivne prošlosti stanovništva i iz puste povjesti zemlje, koja nije ni imala ni ostavila viših zadataka i ciljeva, a držat će se jošte dugo, jer kao da ih hrani neka indolencija, koju su nedavni doseljenici donijeli sa sobom iz svojih zapuštenih zavičaja. Budući da nema dosta pobuda, istarski je Slaven prilično trom, konservativan, ali oprezan i veoma ustrajan u svom poslu, a Talijan je po naravi živahan, više lukav nego bistar, jedan čas vanredno marljiv a pet časova upravo lijen.

Općenito vrijedi također danas još za većinu žiteljstva jednostavan sud novigradskoga biskupa i odličnoga pisca G. F. Tomisinija, koji je umr'o 1654. godine, da je naime mali puk sposobniji za tjelesni nego za duševni rad. Već je prije spomenuto, kako li je u Istri malen broj ljudi, koji žive od obrta, industrije, trgovine i prometa, a sad treba dodati, da su i od tih najspobniji većinom doseljeni. Samo je poljodjelstvo i pastirstvo opće rašireno i obljubljeno zanimanje; od toga žive skoro tri četvrtine istarskoga žiteljstva, većina talijanskoga i maldane sve slavensko, i to ne samo u cijelim i velikim selima nego također u mnogim gradištima i u nekim gradovima skoro isključivo. U Istri, koja je na zapadnoj strani Učke, Hrvat se obrtom ne bavi; jedino obuću i odijelo pravi sebi sam, ali gradnju različitih zdanja i izradnju svih potreština za kuću i za rad na polju povjerava doseljenom tuđincu («krnjelu»), koji kao obrtnik među samim ratarima uživa u selu posebna prava i osobit ugled. Ima promjena na bolje, ali laganih, naročito u blizini velikih gradova. Talijan traži što lakše zanimanje, naime takovo, koje mu smjesta nosi zaslužbu, dug počitak i slobodu kretanja: on je nadničar, trhonoša, ribar, pomorac, a malokada vrijeđan trgovac, jer mu fali ustrajnosti, poslovnoga smisla i kapitala.

Istranin je seljak i zato mu rad na polju ide najbolje od ruke; na svom posjedu mu je najmilije i tu boravi veći dio dana, zimi i ljeti, ne misleći mnogo na udoban i topao stan. Ipak nije ni obrađivanje zemlje nigdje uzorno, pače je po cijeloj Istri ponajviše primitivno kao svuda u kraskim zemljama. Starosjedioci ili starinci bave se pastirstvom samo sporedno, a glavnu im privredu daje poljodjelstvo, pa je razumljivo, da se njihovi posjedi nalaze u relativno povoljnom stanju, na pr. u Liburniji i po otocima. Kasniji došljaci bijahu u prvom redu pastiri, a pastirstvo im je na mnogim stranama još i danas glavno zanimanje, na pr. na Čićariji, gdje muž-pastir prepušta kuću i sav poljodjelski rad svojoj ženi. U starinaca srednje Istre ratarstvo je usko skopčano sa pastirstvom i prema tomu veoma priprosto: ralo je rijetkost, jer se njiva više obrađuje motikom. Uopće je alat vrlo jednostavan, a po svojoj konstrukciji tako star i prastar, da bi pojedini predmeti lijepo pri-

stajali među muzejskim starinama. Donja Istra je najbolje obrađena, naročito među Mirnom i Limom pa u Vodnjanštini i na Labinštini, dok južni dio oko Pule i sjeverni oko Bulja još uvijek koleba među ratarstvom i pastirstvom.

Danas je skoro svaki seljak svoj gospodar na svom posjedu. Kolona ima veoma malo (3.3%), ali je nevolja, što je zemljišni posjed vanredno razdrobljen i što pojedini posjednik imade svoje zemljišne čestice na daleko raštrkane. Od 478.761 *ha* oporezovane zemlje ima u svemu ništa manje nego 1,674 196 zemljišnih čestica, a to znači, da svaka čestica obuhvaća prosječno površinu od jedva $\frac{1}{3}$ *ha*. I posjednika je preko mjere mnogo, naime 121.640. (U Gorici ih na 257.195 *ha* ima samo 48.932, a u Kranjskoj na 950.366 *ha* pače samo 118.867). Na svakoga posjednika otpadaju dakle od svega oporezovanoga zemljišta prosječno jedva 4 *ha*. Što manje ima kulturnoga zemljišta, to ga posjednici na sitnije razdrobiše: tako je na pr. neki maleni dolac kod Divače razdijeljen na 30 čestica! Mnogi nemaju ni izdaleka toliko zemljišta, da bi mogli na njem živjeti. Nekima bi se moglo donekle pomoći, kad bi općina bar jedan dio zajedničkog tla porazdijelila ili rasprodala svojim općinarima. »Diobom baštinstva na jednake dijelove došlo se već dotle, da su skoro svi posjednici jednako imućni, dotično siromašni, a zemljišni posjed raspao se na takve sitne jedinice, da čestoputa ograda zaprema veći prostor nego sam posjed.« Ova tvrdnja Gospodarske zadruge za kotar Krk vrijedi više manje za cijelu Istru kaošto i slijedeća: »K ovomu najvećemu zlu pridolazi drugo, da naime svaki posjednik imade svoje posjedstvo raspršeno na raznim stranama i krajevima tako da putujući s jednog posjeda na drugi izgubi toliko vremena koliko za samo obrađivanje.« Ovih bi anomalija nestalo, kad bi u jednu ruku bio određen minimum posjeda, a u drugu ruku kad bi se izvodilo prisilno zaokruženje posjeda (komasacija). U svakom je kraju drugi način baštinstva (i to ne uvijek u skladu sa zakonom) a prema tomu su i drugi uvjeti uspješnoga gospodarstva, no prosječno ima svaki pojedinac tako malo zemlje, da u boljim godinama ne može ništa prištediti a u lošim lako zapada u dugove pa često svemu učini kraj gospodarska zavisnost ili iseljenje.

Na Ćićariji je zemlja najjače razdrobljena, tako da pojedinac na svom malom i bijednom posjedu nikako ne može uspjeti. Zato se često puta više njih drži zajedno u nekoj vrsti roda ili zadruge. Članovi se takova zajedničkoga gospodarstva zamjenito podupiru u svakom poslu. Tako i poznati prodavači drva i ugljena ne nude po ulicama Trsta, Opatije i Rijeke samo svoju robu i ne kupuju po dućanima samo što baš njima samima treba, nego su u tom također dobrovoljni posrednici svojih zajednica. Zajednici pripada također sva šumska i pašnjačka površina, a pojedinac ima samo pravo da je uživa.

Dosta ima velikih posjednika, ali malo ih je, koji imadu kapitala i smisla za gospodarstvo. Zato i žive mnogi malo bolje od malih posjednika

ili jednako loše kao i njihovi koloni («sočali»). Neki veliki posjednici imaju dosta kapitala, ali obično nemaju dosta poduzetnoga duha, da svoj novac ulože u gospodarstvo. Stanujući u dokolici u gradu žive bezbrižno od davaka svojih kolona. Građanima pripadaše sve do nedavna a djelomice pripada još i danas sva plodna zemlja u okolici. Obrađuju je većinom slavenski seljaci kao koloni nekolicine posjednika u gradu ili kao njihovi dužnici uz slabu procjenu teškoga rada. Time je gospodarska zavisnost okolice od grada uvjetovala političku važnost njegovu. Ova je zavisnost još danas posve jasna u mnogim općinama, pače politička granica općine obično je i granica gospodarske privlačivosti grada na okolicu. Racijonalno gospodarenje na veliko poznato je samo oko Pazina, Bulja i gdje gdje uz obalu.

Najbolja zemlja hrani dakako najviše ljudi, a to je Ploča. Doduše i mnogi su njezini dijelovi zbog nezdravog položaja rijetko naseljeni. Ovdje vlada malarija, koja čini više zla nego ikoja elementarna nesreća. U rimsko doba je jošte na ovim stranama ne bijaše, ona se pojavi tek pod konac srednjega vijeka, kad je kultura tla zbog različitih uzroka bila znatno zanemarena. Malarija sili zdrava čovjeka na oprezan način života pa ne smije raditi, koliko bi radio u zdravom kraju, bolesnomu pako oslabljuje radnu sposobnost pa ni ne može raditi, i tako mora da ostane zemlja pusta. Na njoj se bolest sve jače širi i traži novih žrtava. Zato i jest broj smrtnih slučajeva u puljskom, nizinskom i vapnenačkom, kotaru veći nego igdje u Istri. Malarija se naime lakše razvija na vapnenačkom nego na pješeničkom tlu, a jenjava sa većom visinom nad morem, držeći se svuda nizine. Kulturno joj tlo manje prija nego pusto, niskom šumom obrašteno, jer je ovo vlažnije i prospješuje razvijanje komaraca (anopheles), koji prenašaju klicu ove bolesti. Na nepokapljivom tlu zemlje crvenice u nizinama skuplja se i zadržava voda kišnica u lokvama i barama ishlapljujući polagano za ljetne žege. Ovakvih legla malarije ima mnogo baš pokraj obale od Savudrije do Pule; a najviše u kraju od Pule do Rovinja i podalje od obale oko Galežana, Lobarike i Montića. Premda je rovinjska okolica veoma okužena, sam grad Rovinj ne trpi od te bolesti, jer leži na poluotočiću opkoljen morem, koje komarac izbjegava. Duboko u kopnu usječene doline Raše, Drage i Mirne veoma su malerične, stoga su naselja svuda u visini, gdje je uzduh čišći i tlo suše. Ipak ni tamo nijesu slučajevi bolesti rijetki (Geroldija, Nova Vas, Višnjani, Pazin i t. d.), jer ljudi po svom poslu moraju silaziti u nizinu.

I pokrajina i država nastoji da istrijebi ovu bolest, a da i privatnici mogu mnogo postići, najljepše pokazuju Brijunski otoci, gdje se razvilo liječilište u kraju, iz kojega je malarija već bila posve otjerala čovjeka. Uspjesi su i drugdje mogući, samo treba urediti sakupljanje vode: isušiti lokve i bare, u kojima se sada zadržava voda za piće i čovjeku i stoci i komarcu, pa mjesto

njih sagraditi mnogo velikih cisterna na polju za stoku i u selu za ljude. Kad bi se k tomu ratar prihvatio obrađivanja i one zemlje, koja je do sada močvarna i malarična, i intenzivnijega obrađivanja one zemlje, koja je do sada pusta i gola, zadao bi sigurno smrt ovoj teškoj bolesti.

Svemu ovomu može se dodati još slijedeće.

Državno sjedinjenje Talijana u kraljevini preko mora i narodni preporod Slavena u monarhiji iza gora porodi u XIX. vijeku u Istri političke težnje Talijana i uzbudi nacionalnu svijest Hrvata i Slovenaca, tako da u posljednjim decenijima sve jače izbijaju stare opreke među zapadom i istokom pokrajine. Znatnim numeričkim prirastom, naglim narodnim osvješćivanjem, jakim kulturnim buđenjem, temeljitim gospodarskim preporadanjem i općom organizacijom Slavenâ mijenja Istra stubokom svoje antropogeografsko lice. Sudbinom zemlje ne može više da vlada samo jedna narodnost. Talijanska vlast iz susjedne kraljevine bi se doista mogla raširiti i preko današnjih svojih granica, jer utjecaj Italije uistinu seže i u našu pokrajinu, ali seže samo dotle dokle utječe i Jadran, a taj je primorski rub, komu je prošlost ostavila tradicionalne sveze sa Apeninom, daleko uži, nego što obično mislimo, i prema tome ovo širenje talijanske vlasti u Istru ne bi značilo također organičko jačanje talijanskoga naroda. Ta baš u naše vrijeme slavensko zagorje sve više osvaja staro mletačko primorje! To je i naravno, jer odlučuje gospodarski momenat sadašnjosti. Rijeka se već skoro riješila iredentističkih uzdaha. Tako i Trst sve više uviđa, da samo o zaleđu ovisi njegova veličina. No ni Trst ni Rijeka ne mogu trajno ostati bliži Beču odnosno Pešti, nego su svojoj okolini. Prirodni položaj kraske cjeline sa svojim gospodarskim i narodnim interesima iznosi snagu geografskoga imperativa, koji je jači od osvajalačke i političke samovolje. — Vjekovna premoć Romana doista pada od dana na dan, na kopnu i moru, u gradu i na selu, u školi i crkvi, u uredu i trgovini, svuda pada postepeno i sigurno, a tko toga ne vidi, taj je slijep. Nema sumnje, da se u sadašnje doba zbiva u Istri pred našim očima velika promjena, kad jedan dio žiteljstva u borbi s drugim hoće da zaključi jedno dugo i žalosno poglavlje u istarskoj povjesti i započne posve novo i pravednije. Dok pokrajina u tako znatnoj mjeri mijenja svoje lice, razumljivo je, da su u ovo prelazno doba socijalne prilike nesređene i malne u svakom smjeru veoma nepovoljne. To prelazno doba prati dakako sveopći boj, koji nikada ne prija povoljnom stanju, nego samo obećaje srećan razvitak tek onda, kada oluja prestane. U tom boju su Romani danas još tako jaki, da za nedogledno vrijeme nema mnogo izgleda u trajan mir. Ipak svako primirje svršava se i svršavat će se većom ili manjom pobjedom Slavena. Što kapitulacija još nije potpisana, kaošto na pr. već jest u Dalmaciji, nije toliko ni neuspjeh jedne ni uspjeh druge stranke, koliko premoć trećega izvan pokrajine, dakle ne znači

baš ni slabost Slavena ni jakost Romana, nego više volju onih, koji vlast nad Istrom i njezinim morem imaju ili hoće da imaju, samo da se njome služe u svoje vlastite svrhe.

Plemenski boj priječi mirno blagostanje cjelokupnoga žiteljstva i otupljuje smisao za brži gospodarski procvat njegove zajedničke zemlje. Poznato je uostalom, da taj smisao nije u južnjaka osobito razvit, jer su oni na glasu, da za svoj život nemaju velikih zahtjeva, nego se i s malim lako zadovoljavaju. Talijani, koji su još uvijek na krmilu pokrajine i prema tomu odgovorni za njezin udes, otešćavaju napredovanje svojim nepovjerenjem i pasivnim ponašanjem prema svakomu, koji hoće da s njima kruh lomi, i odbijaju mnogu potrebitu reformu, koju vlada zasnuje i predlaže. Preponosni na stare, pače većinom zastarjele privilegije komunalne autonomije i ogorčeni stoljetnim nacionalnim sporovima ne dozvoljavaju nikomu ni zere da u »njihove« poslove ikoliko utječe, premda su im financijalna sredstva skromna i premda nije ni njima u pustoj povjesti na malom poluotoku bila pružena prilika, da svoj pogled izoštre za velike stvari.

Ovdje je koješta spomenuto, o čemu će mnogi suditi, kao da nije sa geografijom ni u kakovoj svezi. Ipak jest, samo što ta sveza možda nije svuda otkrita, objašnjena i naglašena. Bez sumnje je svaki od spomenutih nacionalnih faktora više ili manje uvjetovan geografskim momentima, na pr. položajem, oblikom i klimom zemlje, a jamačno ne treba tek dokazivati, da oni faktori također izvode stanoviti utjecaj na sadašnju geografsku sliku pokrajine, ako pri tom mislimo i na gospodarsko stanje i način života istarskoga žiteljstva.

Snošaj između prirode i čovjeka nije baš jednostavan.

Priroda ne propisuje i ne zahtijeva jedan stalan razvitak čovječanstva, ona ga, u strogom smislu riječi, ne uvjetuje apsolutno, nego samo djeluje na nj i utječe pospješujući ili sprečavajući ga, t. j. priroda jedan stanoviti razvitak znatno olakšava a drugi bitno otešćava. Nije dakle dosta, da se općenito odredi prirodna obdarenost nekoga kraja i iz toga teoretski izvede utjecaj prirodnih prilika na svakoga čovjeka uopće, nego bi trebalo potanko ispitati također prirodne sposobnosti pojedinca i cijele zajednice, trebalo bi istražiti, kako se stanovite prirodne prilike mogu ili moraju odraziti na ljudima ovih ili onih tjelesnih i duševnih svojstava, na žiteljstvu različenoga političkoga i gospodarskoga stanja, na narodima različnih rodova i kultura itd.

U takovu snošaju čovjeka prema prirodi moguće je naći neku stalnu zakonitost, netom stanemo promatrati i isporođivati svojstva onoga, koji prima darove prirode. Prema raznolikosti objekta raznolik je i efekat prirodnoga utjecanja. Kako li ćemo na pr. drugačiji sud steći o geografskoj po-

godnosti nekoga grada, ako ne zaboravimo na promjene, koje su ljudi izveli u njegovim prometnim svezama i pomagalima, u političkim i državnim prilikama! Zar nije posve različna služba rijeke prema narodima neznatnoga obrazovanja, koje ona dijeli i rastavlja, i prema kulturnim narodima, koje zbližuje i spaja? Kako često postaje granica, koja se dugo smatrala posvema prirodnom, najednom nezgodna i nemoguća, netom se naime promijeniše kulturne i prometne prilike! U svim ovim slučajevima nema govora o kakvom nasilnom presizanju čovjeka nad prirodom, nego opažamo samo to, da se različno kvalificirana zajednica ljudi različno služi darovima prirode.

A kakovih je svojstava, kakav je istarski žitelj, to ne znamo. Na pitanje, koje tjelesne i duševne sposobnosti krije u sebi istarski žitelj, ne može se već sada sigurno, jasno i potpuno odgovoriti, jer bi nam potanko morao biti poznat prošli, historijski njegov život. Iz davne prošlosti naime potječe cijeli niz činjenica, kojima djelovanje sve do danas još nije prestalo, i prema tomu se mora ustvrditi, da način, smjer i intezitetu razvitka određuje čovjek sam sebi prema sili svojoj vlastitoj, no ujedno i prema silama geografskih prilika u prostoru a i historijskih u vremenu.

I tako nas spomenuta tvrdnja nuka, da sa geografskoga polja skrenemo na historijsko. To skretanje se u prvi mah pričinja nenaravno, a ipak nije nimalo, kad iznova naglasimo, da je današnje stanje žiteljstva zavisno također od vremena, pa je stoga razumljivo, da zapažanje baštinjenih raznolikosti i sposobnosti objekta posve lijepo odgovara antropogeografskomu načelu. Tim putem korigirani i postignuti rezultati gube opsegom od svoje općenitosti, ali zato sadržajem postanu pouzdaniji i vredniji. Jer promatramo li današnje stanje sa čisto geografskoga stanovišta, uvijek će nas iznenaditi neki preostatak, koji ne možemo shvatiti: to su neke pojave, koje nam samo historija objašnjuje. Tako na pr. nije nikako moguće iz samih prirodnih prilika razumjeti, zašto ljudi određenoga stupnja kulturnoga razvitka u stanovitom vremenu mogoše kao doseljenici u novoj postojbini iskoristiti njezinu prirodnu obdarenost, ili zašto žitelji u nekom kraju naglo ili polagano razviše nove prilike življenja i uslijed toga iste povoljne ili nepovoljne prilike osjećaju u više ili manje promijenjenoj mjeri. To su historijske činjenice, koje sama geografija jedva i smije pokušati da protumači. Ipak je antropogeografija pored svega toga u velikoj većini slučajeva samo u toliko spojena s historijom, što dobar dio pojava, koje ima da svojom metodom obradi, ne uzima iz prostornoga niza sadašnjosti već iz vremenskoga slijeda prošlosti. Službe slične vrsti vrši historija kao pomoćna nauka također nekim drugim granama prirodoslovnoga istraživanja, makar i u manjoj mjeri.

No za Istru je i samu sumu tih pojava teško odrediti, jer nam je cjelokupna povijest njezina žiteljstva na žalost svima još

slabo poznata. Budući da se evo u rješavanju važnoga pitanja tim faktom najednom našosmo pred visokim zidom, ne će preostati drugo, nego da ga što prije nastojimo probiti, ne bi li nam pred očima pukla jasna slika istarske prošlosti. Ovdje nije sada nikako zgodno, da se njome potanko pozabavimo, ali s vremenom je moramo upoznati, jer će nam samo onda biti moguće shvatiti, kakav je istarski žitelj i zašto je takav.

Hrvatski školski muzej u Zagrebu.*)

Piše prof. ZVONIMIR pl. DOROGHY (Pazin.)

Općeniti je sud svih polaznika zagrebačkih zbirka, da su one pravi ures bijeloga nam Zagreba i ujedno vidljivi znak visoke kulture hrvatskoga naroda. Te bi zbirke resile i mnogo veće gradove nego je glavni grad kraljevine Hrvatske, pa je stoga i opravdan ponos hrvatskog naroda radi njih.

Ima u tim zbirkama i rijetkosti svjetskoga glasa. Tako se na pr. u mineraloško-geološkom odjelu prirodopisnoga muzeja u gornjem gradu nalaze ostaci t. zv. krapinskog čovjeka, a u arheološkom muzeju nalazi se jedini na svijetu etraščanski rukopis. Ta dva objekta spadaju među najveće znamenitosti grada Zagreba i poradi njih dolaze mnogi i odlični naučnjaci u metropolu Hrvatske.

Pored ova dva muzeja nalaze se u Zagrebu još mnogi i raznovrsni muzeji, ali bi me predaleko zavelo, kad bih htio istaknuti, što se sve važno u njima nalazi.

Za sada ću se obazrijeti samo na jedan od najmlađih, koji je uza sve to važan i vrlo zanimljiv. To je »Hrvatski školski muzej.«

Nalazi se taj muzej nekako u sredini zagrebačkog »Quartier latin-a«, okružen sveučilištem, kazalištem, obrtnom školom, graditeljskom školom, umjetno-obrtnim muzejem, stručnom školom, muškom učiteljskom školom, doljnogradskom gimnazijom, realnom gimnazijom, trgovačkom akademijom i samostanskim školama.

Smješten je u »Hrvatskom učiteljskom domu«, lijepoj dvokatnoj zgradi, koja se nalazi na Sveučilišnom trgu, a podignuta je i svečanim načinom posvećena god. 1889.

Prije nego počnem opisivati sam muzej, držim, da mi je dužnost za-

*) **Literatura:** Josip Medved: „Hrvatski školski muzej. Njegov postanak i uređenje. Zagreb 1902. — Rad hrv. učiteljskih društava. Zagreb 1903. — Max Hübner: Hrvatski školski muzej — Zagreb. Kroatiches Schulmuseum — Agram. Sonderabdruck aus der 6. Veröffentlichung des Städtischen Schulmuseums zu Breslau: Max Hübner: Die Ausländischen Schulmuseen 1906.

hvaliti se i ovim putem gosp. Josipu Medvedu, ravnatelju viših pučkih škola, upravitelju zem. zavoda za gluho-nijeme i ujedno čuvaru školskoga muzeja, na vanrednoj susretljivosti i spremnosti, što ju je iskazao vodeći me po bogatim zbirkama toga muzeja.

Osnivanje školskih muzeja počelo je istom u 19. stoljeću. Prvi je takav muzej »Educational museum«, otvoren god. 1853. u britskoj kanadi a za njim su redom otvarani drugi po svim kulturnim zemljama.

Već dugo se osjećala u hrvatskom učiteljstvu potreba osnutka školskoga muzeja, te su se stoga i obdržavale različite izložbe učila u Zagrebu. No neposredni povod osnutka takvog muzeja bila je međunarodna svjetska izložba u Parizu god. 1900., gdje je cijelom svijetu bila lijepo predložena hrvatska nastava, te je hrvatsko pučko školstvo bilo odlikovano najvećim priznanjem, te dobilo »veliku nagradu« (Grand Prix).

Od te izložbe stao se »Hrvatski pedagoško-književni zbor« svim marom trsiti oko osnutka muzeja i statut je bio izrađen 31. siječnja 1901.

Iz toga statuta ističem § 2., koji ujedno pokazuje ustrojstvo i svrhu školskoga muzeja. Taj § glasi: »U tom »Hrv. školskom muzeju« prikupljat će se: pohranjivati sve, što se odnosi na prošlost*) hrv. pučkog školstva, na njegov razvitak*) i sadašnje*) stanje, i sve što pripada permanentnoj izložbi*) učila za pučke (niže i više) i učiteljske škole.«

Prema tomu svrha je »Hrvatskom školskom muzeju« 1. da sa svojim zbirkama prikaže razvitak hrvatskog pučkog školstva, 2. da bude neprestana izložba najboljih savremenih učila za pučke (niže i više) i učiteljske škole, 3. da u svojoj knjižnici prikaže historički razvitak domaće pedagoške literature i pored toga sabire u opće i druga pedagoška djela, 4. da sabere i čuva »arhiv«, u kojem se čuvaju razni rukopisi i isprave, koje su važne za proučavanje školstva kraljevine Hrvatske i Slavonije.

Školski je muzej danas smješten u sedam soba i dva hodnika. Kad stupiš u nj, nađeš se u sobi, u kojoj je smještena knjižnica. Ona se dijeli u dva dijela. Jedan sadrži historičku školsku knjižnicu a drugi opću pedagošku knjižnicu.

U »historičkoj školskoj knjižnici« su pohranjene knjige, koje se upotrebljavaju ili su se negda upotrebljavale u pučkim školama u Hrvatskoj i Slavoniji i drugim srodnim zemljama i osim toga i knjige u stranim jezicima, koje su se upotrebljavale u tim školama. Tu su nadalje hrvatske pedagoške knjige, hrvatski pedagoški i omladinski listovi pa tiskani školski izvještaji.

Prema katalogu u knjizi Jos. Medved: »Hrvatski školski muzej« itd. nalazilo se godine 1902. u toj knjižnici 895 djela u vrijednosti od 2555 K i 60 para.

*) potcrtao pisac ovog članka.

Drugi odio »Opća pedagoška knjižnica« obuhvaća knjige svih struka za usavršivanje učiteljstva. Tu su školske knjige u različitim jezicima i one koje se ne upotrebljavaju u pučkim školama i dr.

Godine 1902. bilo je u toj knjižnici 1846 djela u vrijednosti od 8288 K.

Na lijevo od knjižnice nalazi se permanentna izložba učila a na desno historijski i moderni odsjek muzeja.

Spomenuti mi je, da su prostorije »Hrvatskog školskog muzeja« kao uopće prostorije gotovo svih zagrebačkih muzeja pretijesne za sve te bogate zbirke. Govori se doduše, da će hrv. zem. vlada doskora sagraditi zgradu za zemaljske muzeje. Time će biti pomoženo i arheološkom muzeju, koji sad mora pohranjivati mnoge svoje zbirke i po drugim zgradama, a osobito će biti pomoženo Strossmayerovoj akademskoj galeriji slika, koja je upravo prenatrpana, premda dosta znatan dio te galerije nije ni izložen. Tako će isto i »Hrv. pedagog. književni zbor« biti doskora prisiljen, da smjesti muzejalne zbirke u prostorije drugoga kata učiteljskog doma.

Permanentna izložba učila zaprema danas dvije sobe. Tu se nalaze različita učila za vjeronauk, zemljopis, povijest, prirodopis, kućanstvo, računstvo, nadalje jedna školska ljekarna, slike iz zdravstva, predlošci za crtanje i t. d. Želi li dakle koji učitelj, da za svoju školu nabavi koje potrebno učilo, ima tu pred očima veliki izbor i cijenih i skupih učila.

Osobito mu je zgodno nabaviti takova učila putem uprave samog muzeja, koja po § 11. statuta posreduje kod nabave učila. Naručitelj je siguran, da će mu tim putem naručena učila biti dobra, jer je uprava muzeja u poslovnom saobraćaju s najboljim tvrtkama, a s druge strane dobiva učila franko zajedno sa već potpisanom namirnicom. To su dvije velike prednosti, poradi kojih su već mnogi naručili svoje potreštine putem muzeja.

Ostale prostorije zaprema sam muzej. Kad skreneš iz knjižnice na desno, nađeš se u t. zv. »pariskoj sobi«. Ormare i pokućstvo te sobe izradili su učenici kr. zem. muške obrtne škole u Zagrebu za hrvatski odio na pariskoj izložbi god. 1900. To je pravo remek-djelo i rijetko ćeš naći muzeje sa tako lijepim namještajem. To su umjetnički izrađeni i rezbarijama urešeni ormari od hrastovine. To skupocjeno pokućstvo i povrh toga mnogobrojne predmete sa pariske izložbe u vrijednosti od više tisuća kruna poklonila je muzeju kr. hrv. slav. dalm. zem. vlada, odio za bogoštovje i nastavu. Osim toga davala je vlada od osnutka muzeja do god. 1906. godišnju svotu od 1000 K a od 1906. daje svotu od 2000 K.

Nad ormarima smješteno je 29 slika hrvatskih umjetnika Medovića, Tišova, Kovačevića, Eckhela, Raškajeve, Ivekovića, Bauera i Auera. Slike prikazuju odabrane zgrade hrvatskih škola svake vrste, a bile su također izložene u Parizu. Ove su slike dar vladin.

Osim toga nalaze se u ovoj sobi izložci zabavišta, predmeti »Prve školske radionice u Sisku,« zatim izložci košaračke, urarske, kolarske i drvo-rezbarske škole, onda odio predmeta za obuku gluhonijeme i slijepe djece.

Nadalje je izložena u posebnom ormaru povjest krasopisa a u sredini sobe risarije i ine pismene radnje različnih škola.

Pokraj »pariske sobe« nalazi se soba, u kojoj su izloženi ženski ručni radovi. Tu ima prije svega nekoliko potpunih originalnih narodnih odijela iz gotovo svih hrvatskih krajeva. Interesantno je na pr. isporediti 2 narodne nošnje iz Vinkovaca u Slavoniji sa onima iz Privlake. Privlaka je udaljena od Vinkovaca tek par kilometara. Pa ipak kolika razlika u narodnoj nošnji. Vinkovčanke nose odijela, — razumije se svečana t. zv. svečanice — koja su pune zlatnoga veza. Zapreg i na glavi šamija (zlatara) je svilena i bogato vezena zlatom. Oko vrata nižu se redovi dukata, na nogama blješte se lakovane cipele. Ukratko grad je sa svojom tobože gospodskom modom vrlo loše djelovao na ukus pri izrađivanju narodnog odijela. Treba samo vidjeti kako te seljakinje poslije velike službe Božje šeću po pijaci u licu pune bjelila i rumenila, a ako ih ima oko 20, čuješ škripu njihovih lakovanih cipela već na daleko.

Posve drukčije dojmlje te se narodna nošnja iz neposredne blizine Vinkovaca na pr. iz spomenute Privlake. Tu nema toliko nabacanog zlata već je odijelo urešeno predicom crvenom i crnom, ali oko ti s većom nasladom počiva na njemu, jer iz njega ti probija narodna duša. Tko zna, kakove su se sve misli vrzle u lijepoj glavici djevojke, dok si je to odijelo vezla!

Osim toga ima u toj sobi narodnih odijela iz Bukevja (Hrvatska), Siska, Konavlja (Dalmacija), Martinske vesi (Hrvatska), Kašine (Hrvatska), Preseke (Hrvatska), sa otoka Krka itd. K tomu ima još vanredno mnogo pojedinih komada narodnog veziva iz različitih krajeva domovine.

Poseban pretinac ispunjaju stvari zbirke Ljubice Kutenove. Tu ima predmeta iz Drniša, Like, Dubrovnika, Brega (17. st.) Trogira, Hercegovine, Siska (18. st.) i osobito interesantno žensko narodno odijelo Hrvata iz Moravske, koje potječe iz prve polovice 16. stoljeća.

Pravi ures ove sobe su radovi učenica kr. zem. stručne škole u Zagrebu, koji su bili izloženi u Parizu. Tih je predmeta 26 a reprezentiraju vrijednost od 7000 K. Osobito upada u oči sag 2 m širok i 3 m dug, koji je u orijentalnom slogu (molitveni sag) tkan svilom u smirna tehničici pa dvije krasne na gazu po narodnim motivima vezene dekorativne lepeze, koje su se na izložbi tako svidjele otmjenim Parižankama.

Sve ove radove učenica poklonila je muzeju zem. vlada, a kako ni drugi, a osobito učiteljice i učitelji, ne zaostaju darovima, morala je uprava i u slijedeću sobu postaviti mnogobrojne narodne ručne radove. Tu je n. pr.

lijepa zbirka bosanskog veziva, dar obite'ji Amruš-Novak. Osobito se nadalje ističu narodni vezovi iz okolice belovarsko-križevačke, koje je poklonila gđa. Štampfel. Ta revna učiteljica sabire poput marljive pčelice narodne vezove i nedavno je u mojoj prisutnosti rekla čuvaru muzeja, da ne će mirovati, dok svojim darovima ne ispuni cijelu tu sobu. To je doista krasan i nasljedovanja vrijedan primjer ljubavi prema narodu i njegovoj umjetnosti i ujedno dokaz, da hrvatski učitelj znade podupirati stališke institucije, pogotovo kad su od tako velike koristi za narod, kao što je školski muzej.

O jednom vezu u ovoj sobi pripovijedao mi je čuvar gosp. Medved vrlo interesantnu jednu zgodu: Jednoga je dana došao u školski muzej jedan odličan Američanin, koji je strastveni sakupljač ručnih radova, i razgledavajući zbirke nenadano je uskliknuo. Kad ga je čuvar zapitao, što da je, pokazao mu je taj Američanin jedan narodni vez, koji da je posvema jednak rubu krunitbenog plašta kralja sv. Stjepana, koji se plašt čuva u Budimpešti. Gotovo je nevjerovatno pomisliti, da bi hrvatska seljakinja pošla u Budimpeštu, da ondje uzme uzorak za svoj vez; pa opet odakle ta frapantna sličnost?!

Osim vezova nalaze se u ovoj sobi modeli, kojima se prikazuju sve radnje slöjd obuke. Modele su izradili učit. pripravnici kr. učiteljske škole u Zagrebu god. 1898. za parisku izložbu. K tomu su izložena 62 aparata za mehaniku, magnetizam, elektricitetu, akustiku i optiku. Ovi su predmeti vrijedni 544 K. Izrađeni su također za parisku izložbu prema nacrtima prof. Ivana Brixya po pripravicima učiteljske škole u Zagrebu, Osijeku i Petrinji. Ti predmeti imaju da prikažu rezultate, koji se mogu polučiti u slöjdu na učiteljskim školama.

U posljednjoj sobi nalaze se zbirke novaca kovanih u Hrvatskoj. U zbirci nalaze se 202 komada razliĉnih panonskih, grĉkih, ilirskih, rimskih, hrvatskih, dalmatinsko- i albansko-mljetaĉkih novaca. Ovu je zbirku poklonilo ravnateljstvo zem. arheološkoga muzeja.

Tu je nadalje zbirka spomenkolajna na razne prigode u Hrvatskoj i Slavoniji, onda razliĉiti historijski školski predmeti, među njima osobito interesantan voštani kip u potpunoj uniformi hrvatskog učitelja iz bivše Krajine.

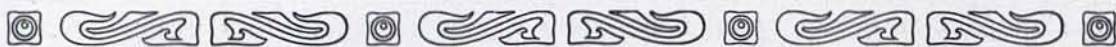
Napokon nalazi se ovdje i arhiv, u kom ima 290 komada rukopisa, školskih spomenica, naredbi, počasnih knjiga itd.

Na hodnicima nalaze se uzorci školskog namještaja, različne tabele i dr.

Ukupna vrijednost »Hrvatskog školskog muzeja« iznosila je dne 31. prosinca 1902. K 70.068·10, a ta se vrijednost do danas svakako povećala.

Time sam svršio svoj prikaz tog muzeja, a ako sam se njime i previše pozabavio, učinio sam to s toga, da već sada upozorim šire slojeve na

važnost takovih muzeja, jer će se na poticaj »Odbora za prosvjetu u Pazinu« a po zaključku narodnog vijeća održavanog 9. srpnja o. g. u Pazinu osnovati i kod nas u Istri takav školski muzej, kao posebna sekcija »Istarskog narodnog muzeja.«

VJESNIK.

Književni prikazi.

Stigle su nam slijedeće knjige: 1. Dr. Velimir Deželić: **Spomen-listak** na dvadesetpetgodišnji književni i nastavnički rad Stjepana Širole. Preštampano iz »Prosvjete.« Zagreb 1911. Tisak Antuna Scholza.

U toj je knjižici opisan život i rad Stjepana Širole, o kojem govorimo na drugom mjestu.

2. Pet knjiga Društva sv. Jeronima, i to: a) »Danica,« koledar za god. 1912., b) »Biblijska povjest«, knjiga II., prvi dio II. svezak (Judejsko kraljevstvo od smrti Salomone do propasti, c) »Čuvaj svoju rođenu grudu,« napisao dr. Milan Gruber, d) »Štit kraljevstva hrvatskoga,« napisao Milutin Mayer i e) »Kako ćeš uzgajati djecu,« za pouku kršćanskim roditeljima priredio Marko M. Majević.

Članovi Društva sv. Jeronima, koji jedamput za uvijek plate 10 K, ili pak krunaši, koji svake godine plate po 1 K, dobit će ove godine ovih pet knjiga. Preporučamo našim čitateljima, da u narodu sakupe što više članova, koji će si knjige nabaviti, jer nam je sveta dužnost nastojati, da i naš seljak prione uz knjigu.

»Mladi Hrvat«.

Sadržaj broja 8. i 9. jest slijedeći: 1. R. Katalinić Jeretov: U spomen Augusta Harambašića (pjesma). — 2. V. Car Emin: Mali soko. — 3. *Dva draga kamena. —

4. De Jylp: Prva pričest. — 5. *Vinova loza i vinogradar. — 6. Lujo Dorčić: Povratak. — 7. Barba Rike: † August Harambašić. — 8. R. Katalinić J.: Pribjeglica. — 9. A. Bočina: Gusle. — 10. V. Car Emin: Sokolsko veče u Bakru. — 11. M. Laginja: Turko psina i Mrkodin vučina (pjesma). — 12. *Kriomčari. — 13. M. Zorna: Divski dvori. — 14. *Franceski kralj Henrik IV. i broj 14. — 15. *U pruskoj školi. — 16. I. G.: Pustinja Gobi. — 17. Bog i sv. Petar. — 18. Za malenu djecu: Crnko: Cica i Cican. — Ema Božičević: Kako je mali Ivica postao magare. — Priča o magarcu i Jelenu. — Mudri sudija. — Pile. — Nespretni Jurić. — S kruhom ili bez kruha. — Tomim imendan. — Ruth: Slavkino srce. — VI. Nazor: Vatra, voda i poštenje (pjesme). — Tončić: Iz moje torbice. — Zagonetke.

Vijesti iz pokrajine.

Poljodjelski učiteljski tečaj u Pazinu.

Kako bijaše u broju 5. »Nar. Prosvjete« najavljeno, održavao se od 7. augusta do 8. rujna o. g. po odredbi Ministarstva tečaj za usavršavanje pučkih učitelja u poljodjelstvu kod c. kr. državnog uzorgospodarstva u Pazinu. Takav se tečaj držao po prvi put u Istri, a polazio ga 21 učitelj i to: Črnjela Matko, Draguč; Diminić Matko, Šumbreg; Drnjević Er-

nest, Barban; Gršković Jerko, Punat; Gržinić Josip, Kringa; Korelić Franjo, sv. Matej; Košutnik Franjo, Ricmanje; Lukež Dra utin, sv. Ivan i Pavao; Lukež Josip, Štinjan; Mladenić Ante, Vodice; Načinović Ivan, Kršan; Puhar Josip, Vepinac; Sirotić Josip, Slum; Štefanić Ante, Baška draga; Tomašić Lovro, Novaki; Trinajstić, Rukavac; Vanik Ivan, Trviž; Venturini Franjo, Boršt; Zlatić Ivan, Tinjan; Zlatić Josip, Poljica; Zuccon Matko, Ližnjan. Po kotarima razdijeljeni su: Kopar 4; Krk 3; Pazin 7; Pula 3; Volosko 4.

Svrha tečaja bila je polig upoznanja sa raznim granama poljodjelske nauke, također uputa u zakone, odredbe i sastav osnova za opetovnice u Istri, te tumačenje raznih državnih i zemaljskih agrarnih zakona i gruntovnice.

Tečaj je vodio c. kr. upravitelj državnog uzorgospodarstva g. Franjo Trampuž, koji je ujedno poučavao: vinogradarstvo, konobarstvo; praktična pokazivanja (demonstracije) u rasadnicima za voće i loze, voćnjaku, staji, vrtu, vinogradu, konobi, na livadi. Nadalje su poučavali: a) Agnelletto dr. Josip, odvjeln. konceptist u Pazinu, državne i zemaljske agrarne zakone, tumačenje gruntovnice kod suda; b) Barbalić Franjo, nadučitelj u Bermu, školske zakone, odredbe i razne dekrete o ustanovljenju i uvađanju opetovnica u Istri, učevnu osnovu za rečene škole; metodičko tumačenje tla, zemlje, mješanja umjetnih gnojiva u opetovnicama; c) Gallat Otokar, tehn. asist. kod uzor-gospodarstva u Pazinu, opće i posebno poljodjelstvo, gospodarske strojeve; d) Kajzer Ivan, vrtlar kod uzor-gospod. u Pazinu, vrtlarstvo, voćarstvo i gojidbu cvijeća; e) Lah Rado, poljod. inžen. i pristav kod c. kr. namj. u Trstu, anatomiju i fiziologiju bilja, agrikulturnu kemiju, kontrolu sjemenja, mljekarstvo, poljodjelsku upravu i gospodarsku organizaciju; f) Linz Vjekoslav, c. kr. šumski savjetnik u Pazinu, šumarstvo; g) Pravdoslav Rebek, c. kr. kot. veterinar u

Pazinu, stočarstvo, bolesti dom. životinja, zakone o trgovanju sa stokom; h) Stihović Josip, poslovođa istar. posujilnice u Puli, zadrugarstvo i asikuraciju, vježbe u združ. poslovanju; i) Tomašić Lovro, učitelj u Novacima, pčelarstvo teoretičko i praktično.

Učesnici tečaja ogledali su si u samom Pazinu staje i polja veleposjedn. Viktora Mracha, te krasno uređeni kotac čč. oo. Franjevac. Poduzeli su nadalje četiri izleta: U Novake, gdje su si u okolici ogledali lijepe vinograde naših seljaka, a u samim Novacima pčelinjak učitelja Tomašića, koji im je zorno protumačio umjetno rojenje pčela i razne sisteme ulišta. Zatim u blizinu Berma, da si ogledaju nekoje sa borom zasađene čestice, a šumski im je savjetnik protumačio, kako se radnja obavlja, potičućih, da se puk nagovara na pošumljenje golotina. Izlet u Cerovlje k gosp. Mezaru bio je vrlo zanimiv. Velikom je susretljivošću sam gospodar raskazao svoju tvornicu opeka i raznog zemljanog posuđa tik štacije. Upravo su se učitelji divili spretnosti radnika, koji je pred njima izrađivao razno posuđe iz ilovače. Iza toga je spomenuti gosp. poveo izletnike na svoje imanje u Prviž, da im pokaže svoje velike vinograde, livade, sjenokoše i konobu. Osobito treba istaknuti, kako je on razne laporne golotine pretvorio u krasne sjenokoše i pašnjake. Posljednji izlet u Vodnjan, Fazanu i na Brione bio je upravo int. resantan. U Vodnjanu je izletnicima raskazao gosp. dr. Steiner, upravitelj tam. gospodarske škole, ukusno uređene vinograde, povrće, voćke, uzor-staju i školu samu te knjigovodstvo, što ga on o imanju vodi. Odavle se uputiše put Fazane, gdje si, nastojanjem g. dr. Steinera, koji je izletnike i na Brione pratio, ogledaše tvornicu raznih likera »Marincovich.« Dvije ih ukusne lađice na jadro prevezoše na ubavi otok Brioni, vlasništvo g. P. Kuppelwieser-a. Otočić, koji bijaše pred dvadesetak godina pust,

pretvoren je u pravi perivoj. Naši si putnici ogledaše ponajprije veličanstvenu kobu, pravi labirinat, u koju se može sahraniti do 20.000 hl vina. Kad čovjek stupi u staju, čini mu se, da je gdje na sajmištu goveda, a oko uživa gledajući razne pasmine. Pod sušom tik staje je pravo skladište gospodarskih strojeva svake vrsti, dok se pred stajom nalazi veliko, na švicarski način uređeno gnojište. Vinogradi su većinom još našom domaćom lozom zasađeni, a po otoku ima mnogo tragova rimljanskih građevina. Brzo se primako sat, kad moradoše izletnici parobrodom put Pule, otkuda se razidoše svojim kućama.

Najljepša zahvala ide vlasniku otoka g. P. Kuppelwieser-u, što je uređio, da si mogu izletnici sve važnije gospodarske uredbe ogledati, te im dao uz to na raspolaganje lađice iz Fazane i prostu vožnju na svom parobrodu do Puie.

Svako priznanje gosp. uprav. Trampužu, koji je učitelje predvodio kod svih izleta i nastojao, da ih upozori na razne mane i dobre strane onoga, što su vidjeli.

Uza svu susretljivost gg. predavača, bio je tečaj dosta naporan, pa je poželjno, da bi oblasti u buduće uređile možda tečajeve od jednog tjedna u razna doba godine, te bi tako učesnici stalno više pridobili.

Dok je istaknuto, da je jedan privatnik dopustio izletnicima prostu vožnju na svom parobrodu, moramo spomenuti žalosnu činjenicu, da nije slavno ravnateljstvo c. kr. državne željeznice u Trstu pronašlo vrijednim dozvoliti niti najmanjeg popusta za izlet u naučne svrhe.

Naša učiteljska škola.

Klub hrvatsko-slov. zastupnika na istarskom saboru stvorio je u svojoj sjednici na Divači dne 4. 9. 1911. obzirom na sjedište učiteljske škole slijedeći zaključak:

Pošto je narodno vijeće u Pazinu dne 9. julija 1911. odlučilo, da se učiteljska škola iz Kastva premjesti, i da mjesto,

kamo da se smjesti, ustanovi klub hrvatsko-slov. zastupnika na istarskom saboru, to ovaj odlučuje, da se smjesti u Pazin ili u Pulu.

Za bezodvlačno provedenje te odluke izabire se odbor od 4 lica, koji ima istodobno poraditi, da se u Kastvu ustroji potpuna c. kr. obrtna škola sa hrvatskim nastavnim jezikom.

Biskupa Dobrile stogodišnjica rođenja.

Glede proslave stogodišnjice toga slavnoga našega probuditelja zaključio je klub hrvatsko-slov. zastupnika na istarskom saboru na istoj sjednici: Stogodišnjica rođenja blagopokojnog biskupa Dobrile imade se proslaviti u cijeloj Istri jedinstveno, kao opće narodna spomenslava, te se u svrhu priredbe te proslave imenovao odbor od 4 lica, koji ima o tom i s drugima raspravljati.

Polažemo na srce našem učiteljstvu, da školsku mladež upoznaju sa zaslugama tog istarskog velikana oko prosvjete zapuštenog nam naroda u Istri te da na prikladan način sa školskom mladeži proslave uspomenu njegova rođenja.

Neka se ispravi.

U br. 8. i 9. »N. Pr.« u članku »Zapisnik glavne skupštine učit. društva »Narodna Prosvjeta« za Istru« pomutnjom bijaše ispušteno te valja dodati, i to:

Na str. 139. na dnu cijeli odsječak, koji mora glasiti: Primili smo pozdrave od više kolega, a također od dra. Kurelića, pazinskog načelnika, te dra. Trinajstića. — Na strani 142. između predzadnjeg i zadnjeg odsječka: Medvedić veli, da je on za Pazin, a odmah za tim: Radić veli: »Talijani su izdali za svoje sveučilište lozinku »Trieste o nulla«. Mi kažimo: »Pula o nulla!« — Na str. 148. iza 5. odsječka: Bruno Jurinčić dobacuje Bačiću, da bi rado imati križić, našto Bačić veli, da protestira proti toj Brunovoj insinuaciji.

Brgičev govor na str. 142. i 143. nije u izvorniku zapisnika doslovno unešen,

već samo u izvatku, i to ovako: Medveđić je za Pazin, s razloga, što moramo imati kulturno središte. To je pravo. Ali kulturno središte teško je naći. Pazinu kao kulturnom središtu protivi se i konfiguracija tla. Mi moramo tražiti kulturno središte tamo, gdje je najbujniji život, a to je Volosko-Opatija. Tu je saobraćaj sa otocima i sa Rijekom. Toga Pazin nema. Mi smo samo jedan dio naroda, mi ne smijemo činiti istarsku kulturu. Kultura nije nacionalna, pa nije ni pametno govoriti n. pr. o njemačkoj kulturi. Kultura nije drugo već ostavština predšasnika. Kastav nema supstrata, nema gdje da se razvije, a ni Pazin ne će imati nikada. Poljodjelstvo je cvijet kulture. No učitelj treba prije svega da bude pedagog; on treba da pozna elemente, iz kojih nastaje njegov rad, treba da proučava psihologiju. Ako učitelj uči poljodjelstvo i pedagogiju, on niti je jedno niti drugo. Da se udovolji poljodjelskim zahtjevima, trebalo bi, da se uvedu poljodjelski tečajevi za učitelje. — Što se Pule tiče, i on je za to, ali znađe, da će se tome Talijani protiviti, kao što će se protiviti i za Pazin. Oni ne će nikada dozvoliti, da im taj bacil uđe u njihovo tijelo. Protiviti će se tome također i vlada. Zahtijevati da bude učiteljska škola u Pazinu ili u Puli jest utopija, te se boji, da bi zato učiteljska škola mogla ostati u Kastvu. Predlaže kao sjedište škole Volosko.

Na str. 145. ima glasiti 5. odsječak doslovno po izvorniku zapisnika: Brgić veli, da kad bi Medveđić bio njega shvatio, ne bi smio spominjati Haeckela, niti bi onako govorio. On je za Volosko.

Lične i školske vijesti.

Odlikovanja.

Previšnjom odlukom od 26. 8. o. g. podijelilo je Njeg. Veličanstvo c. kr. pokrajinskom školskom nadzorniku g. Franu Matejčiću red željezne krune III. razreda. — Čestitamo srdačno!

Vrijedni naš sudrug g. Niko Pajalić u Brseču odlikovan je naslovom ravnatelja. To je uz sudruga i nar. zastupnika Aug. Rajčića u Opatiji drugi u voloskom kotaru, koji je ove godine postignuo tu zasluženu čast. — Bog ga poživi!

Učiteljska imenovanja.

Stalno su imenovani: Ant. Barbalić upraviteljem u Belom; Albert Linardić upraviteljem u Martinšćici; Maksimilijan Prosen upraviteljem u Unijama; Ivan Vanić upraviteljem u Štinjanu; Jelica Škrbić učiteljicom u Medulinu; Petrica Justić učiteljicom u Poljanama; Josip Blažić nadučiteljem u Veprincu; Ivka Omahen učiteljicom u Podgrađu; Đuro Poropat nadučiteljem u Klani; Silvestar Cerut upraviteljem u Trušcima; Dragica Havel učiteljicom u Gorenjoj Vasi (Lupoglava); Herman Rudež nadučiteljem u Dekanima; Valerija Majer učiteljicom u Krvavom Potoku. — Privremeno su namješteni: Benedikt Badurina u Cresu; Toma Jedrlinić u Dragi Bašćanskoj; Milan Paskvan u Puli (Družbina škola); Ante Rajčić u Klani; Ivan Šestan u Tinjanu; Josip Šestan u Topolovcu; Mirko Šisković na Ročkom Polju; Josip Zornada u Humu; Ivo Kosić u Motovunskim Novcima; Josip Kirinčić u Sv. Mateju; Ivan Zović na Vranji; Dragutin Lukež u Kašćerji; Petar Facchin u Pazinu.

Molimo kolegice i kolege, da nam pripočuju sva imenovanja, premještenja, umirovljenja itd.

Teška žalost

zadesila je prošlih školskih praznika obitelj našeg sudruga Antuna Žmaka, nadučitelja u Medulinu. Umro mu je dvanaestogodišnji sin, dika svojih roditelja, koji je upravo mislio stupiti u gimnaziju. Rascviljenim roditeljima naše iskreno sažalje!

Dvadesetipetogodišnjicu službovanja

slavio je prošlih dana odlični naš zagrebački drug i književnik Stjepan Širola.

Rođen je i uzgojen u Zagrebu, a po krvi je Istranin od Brnčića kod Kastva. Pučku školu, realku i učiteljsku školu svršio je odličnim uspjehom. Prva mu služba bijaše na novoj školi u Žakanju, seocu uz kranjsku među, gdje je našao 240 djece. Tu je službovao 6 godina. Iz Žakanja bijaše poradi velike svoje revnosti u školi premješten u Karlovac, gdje je služio 10 godina. Tu se je osobito isticao na školskom, književnom i socijalnom polju. Njegove velike zasluge priznale su i školske oblasti, koje su ga upravo radi toga premjestile u Zagreb na gornjogradsku pučku školu, gdje i danas službuje.

Stjepan Širola vrlo je mnogo pisao. Radnje su mu beletrističke i znanstvene. Nas u prvom redu zanimaju njegova pedagoška djela i omladinski spisi. Mnogo je surađivao u ovim stručnim listovima: »Napredak«, »Književna smotra«, »Hrvatski učitelj«, »Školski vrt«, »Slijepčev prijatelj«, »Obrtnik« i »Škola«, koju je po smrti urednika Marijana Vukovića preuzeo, te kojoj je već 18 godina urednikom i izdavateljem. »Škola« imala je upravo koncem ove godine da prestane izlaziti, nu na mnoge molbe učiteljstva, koje ju veoma rado čita, vrli je njezin urednik Širola odustao od te nakane, te će ona i nadalje izlaziti. Širola slovi kao jedan od najboljih i najplodnijih omladinskih pisaca.

Dr. Velimir Deželić u knjižici »Spomen-listar«, koju na drugom mjestu spominjemo, veli o Stj. Široli ovako: »Tih, čedan i skroman bijaše Širola od svoga djetinstva. Takav je i danas. On se ne gura u prve redove ni među svojim po zvanju drugovima, ni među književnicima. Vidimo to i iz njegovih djela, a ima ih tiskanih i izdanih neko šezdeset. On se ne baca nebu pod oblaku, ne teži, da poluči besmrtni lovor-vijenac na nedohvatnoj visini Par-

nasā, on se ne penje na vrletne hridi kao Titan, on se ne muči, da kao meteor rasvijetli silnim sjajem i onda da pane u nepovrat zapanjenog svijeta; ne, njegova je ambicija uvijek bila čedna i skromna, možda i prečedna, da ide utrvenim putem vazda s određenim ciljem, da koristi hrvatskoj omladini i hrvatskom narodu, pa da mu bude književni rad plodan, koristan i uspješan.«

Prigodom 25-godišnjice pridružujemo se i mi mnogobrojnim čestitkama te mu od srca kličemo: Bog neka ga živi još dugo, dugo, a na korist mile nam mladeži i naroda hrvatskoga!

Razne vijesti.

Dalmatinsko učiteljstvo za poboljšanje svojih plaća:

Dne 28. kolovoza o. g. sastalo se dalmatinsko učiteljstvo u skupštinu u Spljetu, na kojoj su se ponovno združili u jedinstveno društvo. (Odijelili su se u dva društva na prošlogodišnjoj glavnoj skupštini Saveza u Splitu). (Tako valja! Ne bi bilo zgoroga, da se i mi u Istri u njih ugledamo, što Bog dao. Ur.). Na skupštini su se bavili u prvom redu s nesnosnim materijalnim stanjem. Nekoji su govornici zagovarali pasivnu rezistenciju u svrhu postignuća pristojnih plaća. Ipak su nadvladali mirniji elementi, te se zaključilo, da se za sada odustane od tog radikalnog sredstva nadajući se, da će pozvani faktori ipak učiniti svoju dužnost u tom obziru. Poslat će u tom smislu spomenicu na dalmatinski sabor.

Uređenje učiteljskih plaća u Češkoj.

Nakon mnogo vremena sastao se ovih dana češki sabor, da uredi službena beriva učiteljstva pučkih škola.

• Utemeljena godine 1894. •
• Telefona broj 38. • • • •

• Pošt. čeka broj 60.797. •
Brz. naslov: Tiskara Laginja Pula.

Papirnica. :: ::
:: Narodna tiskara

:: Tvornica pečata.
i knjigovežnica ::

Laginja i drug. :: Pula

:: Via Giulia broj 1. ::

Preporuča slav. učiteljstvu slijedeće navedene
• • • školske tiskalice: • • •

• Alfabetički popis. • Glavni imenik. • Inventar.
• Iskaz izostataka. • Iskaz o okolnosti učenika.
• Iskaz djece o obvezatnosti polaska škole.
• Ispitna svjedodžba. • Kronika. • Matica. • Na-
mira vrhu učiteljske plaće. • Odlaznica. • Ot-
pusnica. • Opravljeni zapisnik. • Popis knjižnice.
• Razrednica. • Svjedodžba polaznica. • Školske
obavijesti. • Tjednik. • Proračun škole i t. d. •

Izim tih držimo na skladištu općinske, crkvene,
• • posujilničke i sudbenopravne tiskalice. • •

Preporučamo svoje bogato skladište svih kan-
• • celarijskih potrepština. • •

• • Dnevna otprema poštom i željeznicom. • •

